

Buidatge dels llibres d'estimes vallencs dels segles XIV i XV

Francesc Murillo Galimany / Sònia Vaquer Basora*

Paraules clau: hodonímia medieval, llibres d'estimes, onomàstica medieval, paleografia medieval, toponímia medieval.

Resum: L'objectiu d'aquest treball és fer un buidatge de diversos llibres d'estimes que, si bé són documents de caràcter fiscal, ens donen molta informació sobre els habitants i el territori. S'han buidat les estimes de 1378, de 1402 i de 1445. Se n'han extret dades com els noms dels declarants, tipus de propietats, carrers o partides del terme on es troben ubicades. Aquestes dades ens ajuden a conèixer la població i el terme de Valls en un moment concret i, mitjançant la comparació entre les estimes d'uns quants anys, ens apropem a la seva evolució al llarg dels segles XIV i XV.

Abstract: The aim of this essay is to make a compilation of different books of calculations, which despite being documents of a fiscal nature, provide lots of information about the population and the territory. The calculations that have been compiled are from 1378, 1402 and 1445. Some of the data that have been extracted include the declarants' names, the types of properties, streets or areas of the municipality where they are located. These data help to know better the population and zone of Valls in a specific moment and by means of comparing the calculations in different years, we get nearer their evolution throughout the XIVth and XVth centuries.

* Francesc Murillo Galimany, historiador. Sònia Vaquer Basora, geògrafa.

Estudi dels llibres d'estimes

Els llibres d'estimes són registres fiscals de caràcter municipal, emprats en època baixmedieval i moderna, on anotaven i avaluaven el patrimoni de cada contribuent que vivia o tenia propietats en el municipi en qüestió. En les estimes s'hi recollien els béns mobles (amb l'anotació de la suma general del seu valor) de cada individu, juntament amb béns immobles (o siti), que acostumaven a estar detallats, així com les rendes que percebia (censals). Aquests llibres servien com a base per distribuir la talla, un impost directe sobre el patrimoni, que era repartit en funció de la riquesa de cada contribuent.

En el cas de Valls, com en el d'altres municipis del Camp de Tarragona, es recaptaven talles extraordinàries des de les darreries del segle XIII. Però les fortes despeses generades pels nombrosos subsidis demanats per la monarquia al llarg de la primera meitat del segle XIV, juntament amb el creixent deute censal, i les fortes sumes invertides en la construcció i el manteniment de la nova muralla a partir del 1363, feien impossible mantenir les finances municipals amb les imposicions, els impostos concedits per la monarquia a la vila. Aquesta situació comporta el fet que, a partir del 1369, les talles passin a ser anuals, i això les converteix en un dels pilars de la fiscalitat municipal. La percepció de talles anuals implica la necessitat d'elaborar els llibres d'estimes. El primer que es conserva és el del 1378. Tot i que en aquest cas es tracta d'un registre que no tan sols recull les estimes de cada contribuent, sinó que també hi afegeix la taxació d'una talla. Cal remarcar que en aquest llibre els béns patrimonials no estan detallats, sinó que tan sols s'hi anota la suma total del moble i l'immoble estimats. A partir de les estimes del 1378, se n'aniran elaborant de noves, aproximadament cada cinc anys, per tal d'anar-les ajustant a la realitat canviant de la riquesa dels vallencs. A diferència del llibre del 1378, la resta d'estimes especifiquen els béns immobles i les rendes de cada contribuent.

L'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp conserva la major part de llibres d'estimes elaborats a Valls entre el 1378 i els darrers anys del segle XVI, tot i que n'hi ha que estan incomplets. Per tant, ens trobem davant d'un instrument que recull la relació dels contribuents vallencs, amb nom i cognom, així com les cases i finques que posseeixen, especificant l'indret on es troben ubicades i els seus límits. Aquest fet aporta, més enllà dels aspectes pròpiament fiscals, una gran informació sobre urbanisme, onomàstica (noms i cognoms dels declarants), hodonímia (noms dels carrers i places), toponímia (noms de partides, altres topònims del terme i dels nuclis urbans, camins, recs, rescloses, fonts, creus de terme, ermites...), a més de tipologia de conreus, d'edificis, oficis (tot i que en la majoria dels casos no els anotaven) i, fins i tot, relacions de parentesc dels declarants. D'aquesta manera obtenim una descripció general de Valls i el seu terme en un moment concret que, gràcies a la conservació de la majoria d'estimes, permet, tot establint comparacions, reconstruir l'evolució de les famílies, de la vila i les transformacions patides pel seu terme al llarg de les darreres dècades del segle XIV i la totalitat del XV.

S'ha de fer l'apreciació que en els llibres d'estimes no hi trobarem tota la població que vivia al terme de Valls, sinó tots aquells que contribuïen a les talles per als seus béns. I si bé aquests eren la majoria dels caps de casa i altres veïns que posseïen béns, hi havia uns col·lectius que per la seva condició quedaven al marge de la jurisdicció municipal i

no contribuïen a les talles. Aquests eren els cavallers, els eclesiàstics i la comunitat jueva. De totes maneres, el municipi va intentar, amb major o menor èxit, que hi contribuïssin, pressionant-los, o bé establint pactes perquè ho fessin amb alguns tipus de béns. Així, els cavallers hi contribuïren, no sense una constant oposició, pels béns que havien adquirit i que prèviament ja contribuïen a les talles, però seguien exempts de fer-ho per als seus béns de cavalleria, per als seus feus originals. Un cas similar va succeir amb el rector i la resta de la comunitat de preveres, que ho acabaren fent per als béns que tenien en propietat i que no pertanyien a l'Església. Els preveres confeccionaren el seu propi llibre d'estimes a partir del 1396, on recolliren les diferents estimes efectuades fins a l'any 1427, mentre que posteriorment aquestes foren incorporades en els llibres d'estimes confeccionats per la Universitat, com és el cas del 1445, on l'estima dels preveres tanca el llibre, després dels apartats dels terratinents forasters. Amb els jueus també s'arribà a algun tipus de pacte amb les estimes del 1378, ja que hi trobem 11 individus que estimen pel siti. Per tant, en molts llibres d'estimes trobarem membres d'aquests collectius que contribueixen per alguns béns concrets, o bé detectarem la presència de les seves cases i terres, en aparèixer com a límit de cases o finques.

Els llibres d'estimes fan la relació dels contribuents seguint sempre una seqüència força similar, que pateix molt poques variacions. Comencen pel nucli de Valls, pel pati del castell de l'Arquebisbe i van avançant pel carrer de Vilanova (ara de la Cort), per anar seguint tots els carrers i places de la vila fins al carrer de Vilaclosa i l'entorn de l'església de Sant Joan. Tot seguit comencen els altres nuclis del terme: *Mas de Mulets* (Masmolets), *Fons caldes* (Fontscaldes), *Picamoxons* (Picamoixons) i *Espinaversa* (Espinavessa). El llibre es completava amb l'estima dels terratinents forasters, que tenien alguna peça de terra a Valls, agrupats pel municipi d'on eren veïns: Alcover, Vallmoll, Alió, Puigpelat, el Pla, la Riba, el Milà, Renau i Puigtinyós (Montferri), entre altres. En aquest estudi hem obviat els terratinents, perquè no desvirtuessin l'antroponímia valença, tot i que, evidentment, hem tingut en compte les dades aportades per les finques que posseïen al terme. Hem fet el mateix en el cas dels preveres, ja que tan sols els tenim a l'estima del 1445.

Pel que fa a la tipologia de béns immobles que tenim als llibres d'estimes valencs (tret, evidentment, del corresponent al 1378), constatem l'ús del terme *alberg* per identificar un habitatge, mentre que, quan fan servir *casa*, es tracta o bé de parts d'un alberg o d'un habitatge d'una categoria inferior. També hi ha alguns casos on estimen una cambra, mostra de l'antiga pràctica d'adquirir una part de l'habitatge del veí. Altres edificis que es declaren són cellers, botigues i corrals (que poden formar part d'un alberg o ser-ne independents), establies, molins d'oli, molins fariners i drapers, masos, adoberies, forns de pa o de teules, colomers, calciners i femers. Les finques agrícoles apareixen definides com a «trossos», i en molt pocs casos s'indiquen les seves dimensions mesurades en quarterades. Normalment s'hi especifica el tipus de conreu: de secà, terra de pa (cereals), vinya, mallol (vinya amb ceps joves, plantats de feia un any), solrec (regadiu), horta, oliveres, i en menor mesura farraginals (farratges), canyars i garrofers. També hi trobem alberedes, alzinars, boscos, així com terres ermes i alguna devesa. En el cas de les vinyes i els mallols, s'especifica en el cas que estiguin morts.

Onomàstica dels noms i cognoms

Els llibres d'estimes ens aporten un elevat nombre de noms de veïns de Valls, majoritàriament masculins, que ens permet seguir-ne l'evolució al llarg del període estudiat. Així, el nom de Pere es mantindrà com el preferit dels vallencs fins a la segona meitat del segle XV. Altres noms força comuns eren Guillem i Bernat. Cal dir que en les estimes també trobem els noms de Pere, Guillem, Berenguer, Bernat, Marc i Jaume, en les variants Pericó, Guillemó, Berengueró, Bernadó, Marcó i Jaumet, que fan referència a individus joves, sovint per diferenciar-los del seu pare, que tenia el mateix nom. Mentre que alguns noms els anotaven sempre, o força sovint, abreviats, senyal del seu alt nivell d'ús, com és el cas de Pere, Guillem, Bernat, Arnau i Berenguer.

En canvi, i com és habitual en el context del període estudiat, els noms femenins que hi apareixen són pràcticament anecdòtics: una Ramona a l'estima del 1378, i dues Alichsen i una Aseno, Caterina, Graseda, Blanquina, Blanca (Blanca) i Guiamona a la del 1402, mentre que a la del 1445 no n'hi ha cap. Quan es tracta de detallar les propietats i capital d'una dona, normalment ho fan perquè o bé és vídua o és la dona d'una família benestant (fins i tot, en trobem algunes de famílies de cavallers, com els Llobets o els Çacelada). A les dones quasi mai se les anomenava amb el seu nom i cognom sencers, sinó que el més habitual era que ho fessin amb el cognom del marit convertit en gènere femení. Així, doncs, quan ens trobem la dona d'un tal Berenguer, podem veure-la anotada com a «dona na Berenguera», per exemple.

Els noms recollits a cada llibre d'estimes, amb la freqüència de repetició d'aquests entre parèntesis, són els següents:

A les estimes del 1378 hi tenim, de major a menor freqüència: Pere (114 individus), Guillem (77), Bernat (58), Berenguer (45), Arnau (32), Ramon (31), Jaume (19), Joan (18), Antoni (17), Bartomeu (11), Francesc (10), Ferrer (9), Andreu (8), Domingo i Guerau (5), Martí, Nicolau i Ponç (4), Mateu (3), Llorenç, Macià i Romeu (2). Els noms que tan sols trobem una vegada són els d'Abram (jueu), Astruc (jueu), Bonanat, Bonanasc (jueu), Borràs, Dalmau, Davi (jueu), Eloi, Felip, Galceran, Giner, Jofre, Jucef (jueu), Lluç, Luri, Marc, Musse (jueu), Salvador, Taroç (jueu) i Tomàs.

Estimes del 1402: Pere (94), Guillem (65), Bernat (46), Ramon (32), Berenguer (31), Arnau (27), Jaume (24), Joan (24), Antoni (22), Francesc (12), Bertomeu (11), Nicolau (8), Farrer (5), Bertran, Llorenç i Mateu (4), Galceran, Marc i Romeu (3), Domingo, Guerau, Montagut i Tomàs (2). I Aloy, Bonanat, Daumau, Esteve, Falip, Gabriel, Garcia, Gombau, Guasch, Martí, Mecjà, Miquel, Mosse (jueu), Nadal, Ondara, Pasqual, Ponç, Samuel (jueu), Vicenç i Vidal, amb un de sol.

Estimes del 1445: Pere (66), Joan (65), Antoni (39), Guillem (27), Jaume (23), Berenguer (21), Bernat (20), Francesc i Ramon (17), Bertomeu (14), Arnau (7), Guerau, Miquel i Nicolau (6), Andreu i Gabriel (4), Llorenç, Marc i Martí (3), Bertran i Domingo, Esteve, Ferrer, Lluís, Mateu, Nadal i Vicenç o Vicent (2). I amb un de sol: Alamany, Albert, Aymerich, Blay, Dalmau, Diago, Feliu, Manuell, Marçal, Montserrat, Rafel, Simeó i Tomàs.

Pel que fa als cognoms recollits a cada llibre d'estimes, són els següents:

A les estimes del 1378: Domènec (10), Ferrer i Huguet (8), Castelló i Grimau (7), Armengol, Lleida i Torres (6), Gaià, Pasqual, Ripoll, Vella, Vidal (5), Balcebre, Benet, Cabot,

Conieres, Freixe, Llobets, Martí, Pellicer, Segarra, Serra, Solsona, Tallada i Tamarit (4), Alamany, Alegre, Alguer, Arnau, Baset, Bofarull, Burgueres, Cabrer, Çafortea, Cardona, Cariven, Castlar, Comí, Cuqueces, Donadéu, Farigola, Giner, Muntagut, Nadal, Oller, Piquer, Plana, Ponç, Querolt, Segura, Tarragona i Vendrell (3), Adrover, Agost, Alball, Albanell, Albinyana, Anglola, Anguera, Arbonet, Artús, Assam, Avella, Balaguer, Barberà, Batlle, Berenguer, Calaf, Carcasses, Cases, Català, Cervera, Clergue, Constantí, Duran, Fonoll, Ganser, Garriga, Guerau, Guimerà, Guinovart, Manresa, Mascó, Mateu, Mestre, Mir, Moia, Montserrat, Morell, Moster, Mulet, Mulner, Navarra, Oriol, Palmer, Ponter, Pontils, Popolleres, Puig, Quer, Queralt, Redon, Reig, Roca, Roig, Salanova, Soler, Tarragó, Tintorer, Tixer, Tomàs i Vallès (2).

Els cognoms que consten una única vegada són: Abat, Aiguaviva, Albar (jueu), Albert, Albiol, Alcover, Aldeseny, Alió, Amiguet, Andreu, Anglès, Arbós, Argentona, Armengolet, Bages, Balcells, Ballester, Barceló, Barral, Barrau, Barril, Bartomeu, Bas, Bellot, Berart, Berner, Bertran, Blavi, Bleda, Bonshom, Borràs, Borreda, Bosc, Botet, Brull, Brunet, Buac, Bufragranys, Buldo, Cabrit (jueu), Çacelada, Çacorbella, Caix, Calvo, Camós, Campaner, Canyelles, Carbonell, Casanyac, Castell, Cellers, Cenrosa, Cerdà, Cerdanet, Cisteller, Còdols, Coll, Comes, Company, Corder, Corral, Dayot (jueu), Despillés, Despuig, Domenge, Dona, Dorca, Espae, Espelt, Esquiú, Estella, Esteve, Examús, Farnós, Fauç, Ferriol, Figuera, Fillat, Folc, Fonolles, Forçor, Formatge, Forneret, Fortuny, Fullea, Gaçó, Galceran, Gamusac, Ganges (jueu), Garina, Gasquet, Gassulla, Gauga (jueu), Gavaldà, Gili Glart, Goceran, Gomilla, Granell, Grimalda, Guardiola, Guasc, Guatlle, Güell, Guixona, Jaubert, Jorba, Jornet, Jové, Julià, Liula, Llagostera, Llaurador, Llobet, Llorac, Lupià, Maçana, Maçó, Madrona, Maia, Maimó, Maler, Mallol, Manresana, Marcel, Marcó, Marçol, Marí, Mas, Mercer, Mianès, Milà, Mirales, Miret, Mitjavila, Montblanc, Moranes, Morató, Muntaló, Muntanya, Nabot, Nari, Navarro, Naves, Neç, Nin, Oleguer, Olmiac, Omella, Oromir, Palamós, Palau, Paperrí (jueu), Pastor, Pedró, Pedrolo, Pelega, Penedès, Picot, Piles, Poal, Porta, Pradell, Prades, Prats, Puig-reig, Pujol, Quadres, Rajadell, Rausell, Redona, Redorta, Rega, Reguer, Restoll, Riba, Ribó, Robí, Robuster, Romagosa, Romeu, Rovira, Rubert, Sabater, Sacoma, Sagí, Salvat, Santa Fe, Santjoan, Santmartí, Sarrall, Saumell, Simó, Sisterer, Sitjar, Sull, Sutlam (jueu), Talladell, Taroc (jueu), Teixidor, Timoneda, Timor, Torçolla, Tornès, Torrademer, Torrell, Totosaus, Traver, Ubac, Urgellès, Vacarisses, Vallbona, Vallobar, Vides (jueu), Viladordi, Vilafranca, Vilalta, Vilet, Vives, Vivones, Voltor i Xivert.

L'any 1402 trobem Grimau (9), Domènech, Soler i Tamarit (7), Armengol, Farrer, Pasqual, Piquer i Plana (6), Castelló, Freixe, Gaià, Huguet, Mateu, Segarra i Serra (5), Basset, Cabrer, Clergue, Coll, Comí, Giner, Guerau, Lubets o Lobets, Mulner, Segura, Solsona, Vidal i Voltor (4), Albiol, Anguera, Artús, Banet, Barçaló o Barçeló, Bertran, Bosch, Cabot, Cardona, Cariben o Cariven, Cases, Català, Cerdà, Fuster, Gili, Gonstantí, Julià, Lleida, Maya, Oller, Pedrolo, Querol, Redon, Ripol, Romeu, Torrel i Venrel (3), Alamany, Albinyana, Anglès, Arnau, Assam, Avellà, Baferull, Balcebre, Ballot, Baucells, Brunet, Burgueres, Çafortea, Calaf, Campdasens, Casquer, Castlar, Comes, Dezcamps, Dezpuig, Eixemuç, Estela, Ferigola, Fortuny, Fullea, Lorach, Manresa, Marçer, Marçol, Martí, Mir, Miracle, Nadal, Ondara, Pallicer, Passenant, Pinós, Ponç, Porta, Queralt, Reguer, Robert, Roig, Sentmartí, Serdà, Simó, Sistaler, Tallada, Tarragó, Torres, Totesaus i Veya (2).

Els que apareixen una vegada són els següents: Adrover, Agost, Aguiló, Albert, Aldeseny, Algeri, Alguer, Amiguet, Andreu, Angelats, Arboç, Armengollet, Ayguaviva, Baçó, Bages, Balester, Baral, Barberà, Barcelona, Bas, Batle, Baulòria, Bella, Benet, Berenguer, Bernat de Reapàs, Berneguer, Boada, Bonanat, Bonsom, Bordils, Bosom, Bru, Burgès, Burgueres, Cabrit (jueu), Caix, Camusaga, Cànoves, Caort, Carcasses, Caseyach, Cellers, Certer, Cervera, Cesgunyoles, Cistarar, Còdols, Company, Compte, Conesa, Corbella, Cosconós, Cuquetes, Çalba, D'Alcalà, D'Anglola, Darenes, Dezcstell, Diç, Domenge, Dona, Donadéu, Esblada, Escart, Espasa, Estaler, Estela, Esteve, Exivern, Farrera, Farrer-Cardona, Filat, Fonolleres, Fonoll, Forçor, Forneret, Galiffa, Garrí, Gausach, Golard, Gomila, Gramatge, Grandor, Granell, Grasa, Guadiola, Guanser, Güel, Guiot, Guixona, Holomar, Homiach, Hortolà, Jaubert, Jorba, Jové, Laurador, Lobel, Lor, Madrona, Malbech, Massó, Mateu, Maymó, Mayol, Messeguer, Mestre, Mianes, Migavila, Miralles, Montagut, Morató, Moya, Mulet, Montblanc, Muntlaó, Muntmaneu, Muntserrat, Nabot, Nari, Navarra, Negre, Nicolau, Oger, Olesa, Omela, Palamós, Palmer, Pardell, Pelega, Pellicer, Poal, Ponter, Pontils, Popoleres, Prades, Prats, Prunera, Quarbonell, Rajadell, Rausich, Rebuster, Redorta, Reig, Ribó, Risto, Roals, Robí, Romagós, Sacoma, Sagí, Salvat, Sanç, Savila, Sentjoan, Sistelo, Sotlam, Stamatich, Tomàs, Timor, Tixer, Tolrà, Torademer, Tornés, Tort, Tosquela, Urgeles, Vallbona, Vallès, Vallverdú, Veciana, Vergili, Vilalta, Vilar, Vinyes, Vives, Xivern.

I a les estimes del 1445 hi tenim: Anguera i Benet (7), Armengol, Ferrer i Plana (6), Assam, Frexe, Huguet, Muntlaó i Segura (5), Alamany, Cases, Castelló, Cerdà, Cistarar, Martí, Mateu, Pahó, Redon, Soler i Tamarit (4), Bafarull, Bertomeu, Çabater, Cabrer, Carbonell, Casquer, Clergue, Cugull, Dezpuig, Giner, Grimau, Guari, Lleida, Mulner, Nadal, Roig, Sarra, Vacarices, Vergili, Vidal i Voltor (3), Amorós, Arnau, Artús, Avellà, Bagua, Balcells o Baucells, Basset, Berenguer, Berto, Bosch, Brunet, Çafont, Çaforteia, Canela, Cassenyach, Català, Conesa, D'Olesa, Domènech, Espasa, Estalella, Estofet, Forneret, Gili, Grasa, Grossa, Gual, Guda, Güell, Hortolà, Lobets, Maçó, Marçoll, Mercader, Mestre, Oliver, Oller, Ondare, Pasqual, Piquer, Puig, Queralt, Queroll, Rabaçó, Rabuster, Rodon, Romeu, Secabechs, Talavera, Tosquela, Urgelles, Viladeures i Vives (2).

Mentre que tan sols trobem una vegada: Albinyana, Aldereny, Aleu, Alilla, Amat, Aranyó, Argenton, Armeda, Arnald, Ballester, Barber, Barberà, Barceló, Barrall, Bas, Belell, Bellot, Bertran, Bessant, Blanch, Bonanat, Bonico, Bru, Buada, Burgueses, Burues, Camç, Canalda, Canalls, Caos, Castellar, Çavila, Celma, Cendrenys, Certer, Cervelló, Cirera, Coll, Comes, Comi, Concozza, Costantí, Coter, Cots, Deures, Dezcoll, Espasa, Estaler, Estela, Esteva, Figuera, Forçor, Forner, Fort, Fortuny, Gaçoll, Garcia, Garí, Gausas, Gavaldà, Girones, Grimald, Guasch, Guaya, Guerau, Guerola, Guerra, Guiofré, Guiot, Jorda, Jover, Julià, Laurador, Lebra, Leopart, Loret, Lubera, Manresa, Mao, Marzella, Mataller, Maymó, Mayoll, Mianes, Miquel, Miracle, Miralles, Montoliu, Moragues, Muntserrat, Navarra, Olomar, Palicer, Palmer, Pedrolo, Piera, Pinalt, Pinyana, Ponç, Ponter, Pontills, Porta, Prats, Prinelles, Pronolls, Ramon, Rausich, Robert, Rossell, Rovira, Rubí, Sagí, Sartre, Savila, Seganta, Sentant, Sentjoan, Sentmartí, Serra, Soldevila, Solsona, Tallada, Tarrça, Térmens, Torner, Torra, Torrademer, Torrell, Tort, Trestull, Trila, Ubach, Valbona, Valerna, Vall, Vallès, Valls i Vidala.

Toponímia valenca

Els noms de lloc del nucli vallenc i dels seus voltants, en aquesta tipologia de font documental, són essencials per poder indicar on són les propietats que se'ns detallen. Així, doncs, a més d'anotar el nom del carrer, de la partida del terme o d'un paratge concret on es troba la finca, també hi trobem les afrontacions o límits, ja siguin els propietaris de les finques que té a tocar, ja siguin carrers, camins, recs, torrents... A partir d'aquesta documentació podem recrear, d'una manera molt fidedigna, el Valls d'aquella època i comprovar-ne l'evolució urbana i del terme, així com l'evolució dels noms de lloc. Amb tot, les característiques d'aquesta comunicació no permeten, ni de bon tros, fer un recull complet d'aquesta toponímia i, per tant, tan sols ens limitarem a donar diversos exemples de les diferents tipologies.

Hem de tenir en compte, també, la manera d'escriure dels escriptors, ja que ens podem trobar que en molts casos els noms i els topònims estiguin anotats amb diferents variants perquè els escrivien tal com els sentien anomenar, com és el cas del carrer de Vilafranca com a carrer de la *Vila Francha*, la Poble de Santa Anna com a *Poble de Sentana*, el celler i quadra de l'Ardiaca com a *Arciacha*. A més, cal tenir present que en aquests llibres hi trobarem formes antigues de noms de llocs i de partides que han sofert canvis al llarg dels segles. En són exemples el lloc i partida d'Espinavessa, que en les estimes del XIV i XV apareix com Espinaversa (sovint escrita com *Spinaversa*), la Granja i partida de Daldellops com a *Daldelops*, la partida de Ruanes, com a *Rosanes*, i la del Burgar com a *Brugar*.

Estructura urbana del Valls medieval

La diversa hodonímia urbana ens dona pistes del tipus de noms que tenen carrers i places. Així, doncs, podem veure noms segons la tipologia d'urbanisme d'aquella època, com per exemple el de Vilaclosa (l'actual carrer de l'Església) com a part de la Vila que quedava tancada, o la Vilanova (carrer de la Cort) i la plaça Nova (plaça de la Fusta i voltants), que fan referència a nous àmbits de poblament. Un altre exemple és el Cap de Vilanova, una part del tram final d'aquest carrer (el més proper al Pati), que encara estava per urbanitzar i l'ocupaven una sèrie de terres d'horta i de regadiu. També hi ha noms de carrers relacionats amb elements del seu voltant, com pot ser el carrer del Carme, que fa referència al convent homònim a on portava aquesta via urbana; el de l'Escrivania, pel fet d'haver-hi l'escrivania pública; el del Portal Nou, que conduïa a aquest portal de la muralla; el del Forn Nou, on hi havia aquest forn de pa; la plaça de la Carnisseria (plaça de les Garrofes), on hi havia la carnisseria pública; i la plaça de l'abeurador de Santa Anna (plaça dels Alls), on existia un abeurador.

També podem diferenciar els noms de places i carrers que tenen a veure amb les activitats que s'hi porten a terme: carrer de la Draperia (carrer Major), el de la Sabateria (el tram superior del carrer de la Carnisseria), el carrer de la Tenalla (del Pouet), el carrer del Bestiar (de Sant Sebastià), la plaça de l'Oli i la de les Quarteres (la plaça del Blat).

Una altra tipologia d'hodonímia és la d'identificar carrers i elements (a tall de fita) amb el nom del seu propietari més il·lustre. Així, doncs, hi havia molts carrers que portaven el nom del propietari més important del carrer que hi tingués la residència o que hi hagués viscut, com és el cas del carrer d'en Çafortea, important prohóm que el 1402 comptava amb un elevat nombre de propietats urbanes i finques rústiques. Altres exemples els tenim amb els carrers de Pere Llorac (el d'en Flavià), d'en Pere Fonoll (de Santa Marina), i les voltes de na Ripolla (la part superior del carrer del Carme), entre molts altres. Fins i tot, sovint hi ha carrers que comparteixen més d'un nom, com era el cas, l'any 1402, del carrer de Bernat de Santmartí (el carrer d'Artús), que també rebia el nom d'Arnau Examuç. De fet, sembla que, quan rebien més d'un nom, s'aplicava un dels noms al tram de carrer on hi tenia la casa el personatge en qüestió.

El llibre d'estimes del 1378 recull la primera relació de carrers de Valls que es conserva. Així, en aquest document hi trobem els carrers de Vilanova, de Vilafranca (ara de Sant Antoni), de la Draperia, d'en Simó, de la Sabateria, del Carme o de les Voltes de na Ripolla, de n'Antoni Mascó, de la Tenalla, d'en Ramon Guerau, d'en Ripoll, de Vilaclosa, el Raval i el carrer d'en Puculull (situat a extramurs, com el raval). A banda hi havia el Call, amb el carrer dels Jueus. Però en aquest cas la majoria de noms no s'ajusten a la realitat, ja que no tan sols corresponen al carrer que els hi dona nom, sinó que per fer l'estima hi varen incloure dins d'aquest els carrers més propers. Això explica que en una altra documentació contemporània hi detectem altres noms de carrers, com ara el de la Pobra de Santa Anna (que correspon a l'actual carrer del Forn Nou, al de Santa Anna i entorn d'aquest darrer), el del Forn Nou o les diferents places, mentre que els llibres d'estimes dels darrers anys del segle XIV en endavant ens donen una relació més completa de carrers que, a grans trets, s'arriba a la traça actual del barri antic de Valls. Tret dels noms de carrer que fan referència a un personatge que, en alguns casos, aniran canviant al llarg del segle XV, la resta es mantindran pràcticament inalterables, tot i que el 1445 ja comencem a detectar que en algunes estimes ja apareix el nom de carrer de l'Sgleya (de l'Església) per referir-se a la Vilaclosa, i el de plaça del Blat per a la plaça de les Quarteres.

Alguns dels noms medievals han transcendit fins a l'actualitat, com és el cas del carrer del Carme, el de la Peixateria, el de la Carnisseria, el d'en Simó, de l'Escrivania, dels Jueus i el Pati. Cal tenir en compte que, en algun cas, el nom medieval que s'ha conservat no coincideix amb el carrer actual, tal com succeeix amb el del Forn Nou, que en època medieval corresponia al carrer que ara rep el nom d'Espardenyers.

A les estimes també ens trobem edificis i elements com a toponímia urbana que ens ajuden a identificar les diverses zones del nucli urbà, com són els portals de la muralla del segle XIV, cas del portal del Castell (que s'alçava a tocar dels Quatre cantons de la Muralla del Castell), el portal d'en Berenguer de Llobets (situat al final del carrer de Sant Antoni), el d'en Vernet (portal secundari, ubicat a l'alçada de la plaça de la Fusta), el del Carme (al final del mateix carrer), del Portal Nou (al final del carrer de Tomàs Caylà), o el mur i el vall i l'andador del Mur (el vial estret que separava la muralla de les cases del nucli). Fins i tot trobem un dels ponts que permetien creuar el vall davant de cada portal, concretament el del portal d'en Vernet.

Altres edificis i espais que hi consten són, entre altres, l'Escrivania (al carrer del mateix nom), l'Abadia (o rectoria, a la cantonada entre el carrer de l'Església i el de l'Escrivania), l'església de Santa Anna (la capella del Roser), l'hospital vell (al carrer de Sant Antoni) i l'hospital nou o de Santa Anna (al carrer de la Cort, al costat de la capella del Roser), el Castell (al Pati), el convent-hospital de Sant Antoni (a la Costa de l'Església), el cementiri o fossar de Sant Miquel (al voltant de la capella dels Dolors de l'església de Sant Joan), el celler de l'Arquebisbe (sota ca Sagarra, a la plaça del Blat), el celler del Paborde (al carrer de l'Escrivania), el celler de l'Ardiaca (a la part baixa de l'illa que confronta amb el carrer de l'Escrivania, dels Jueus i del Call), l'escola dels jueus o sinagoga (que ja no trobem a les estimes del 1445, al carrer dels Jueus), la carnisseria pública (a la plaça de les Garrofes), la peixateria (a la part alta del carrer d'aquest nom) i la casa de les fembres o bordell (al carrer de Sant Francesc, entre el carrer del Pouet i el de Sant Sebastià).

Entre aquests topònims, en trobem algun d'antic que feia referència a elements que havien desaparegut feia prop de trenta anys (o més), com és el cas del Mur Vell i el seu vall, la muralla de mitjan segle XIII, que fou enderrocada a la segona meitat del XIV per aixecar la nova. Doncs bé, el 1402 encara trobem dues finques on indiquen que limitaven amb el Mur Vell i una amb el vall vell, el 1445 una altra que ho feia amb el vall vell, tot i que en realitat ho feien amb trams de la nova muralla que seguien el traçat de l'antiga.

L'entorn immediat de la vila també apareix descrit als llibres d'estimes, amb els diferents camins que surten del nucli urbà (de Tarragona o de Vallmoll, de Vilafranca o Barcelona, del Pla, de Montblanc, de Picamoixons, d'Espinavera o d'Alcover, a més d'altres de secundaris), el convent del Carme, Santa Maria del Lledó, l'ermita de Santa Magdalena, el raval, amb les seves hortes, corrals i alguna casa, les hortes de les Parellades del Rei, de Vernet, del Carme, del *Pabordre* (Paborde), els molins d'en Llobets, d'en Lleida, d'en Voltor, d'en Castellgalí, amb els seus recs, basses i rescloses. Així com diverses fonts que es trobaven, en la majoria dels casos, a tocar dels torrents, com la font de na Rossella, al torrent del *Castlar* (del Catllar) o les fonts de Farigola, dels Clergues (l'actual font d'en Bosc) i de na Marçala, al torrent de la Bova (de la Xamora). Altres fonts properes eren la d'en Vila i la de na *Cucha* (Cuca). Una mica més enllà, seguint el camí de Tarragona hi havia les forques, el fossar dels Jueus i la creu de Vallmoll o Tarragona; seguint el de Vilafranca, tenim el coll d'en Martí (l'inici del Tomb del Balcó), amb la seva creu, i l'arrencada dels camins de Nulles, Bràfim i Puigpelat; pel camí del Pla, després de travessar les terres conegudes amb el nom de «per sobre del Castell», trobàvem la creu d'en Piloter, a la plaça de la Creu, d'on arrencava el camí d'Alió, que deixava a la dreta les terres del Vilar. Al camí de Montblanc, després de passar el pont de Farigola, hi havia la creu d'en Carbonell, i seguint el camí, la creu del mas de Sacelada o del Pi de Voltor (la creu de Cames). Sortint pel Portal Nou, hi havia una era i la creu d'en Querol, i després de travessar el pont d'en Cabré, seguint el camí de la Plana d'en Berga, s'arribava al coll d'en Fulla, on hi havia una creu, i una mica més enllà, l'arrencada del camí de les ermites, que conduïa a Sant Llorenç i Sant Jeroni. Finalment, a l'altre costat del turó de Santa Magdalena, a l'arrencada del camí del Freixe, hi havia la creu d'en Manresana.

Respecte als altres nuclis urbans del terme, *Espinaversa* consistia en un petit nucli de tres o quatre cases i corrals sense altres topònims que el propi del lloc, el del camí que hi conduïa, i el del camí d'una font. *Mas de Mulets* també constituïa un petit nucli, on destacava l'edifici del castell i el pas del camí de Montblanc. *Fons caldes* era un cas similar, per on també passava el camí de Montblanc. Finalment, *Picamoxons* formava un nucli compacte, la Vilaclosa, amb un mínim de dos carrers, que estava fortificat, com indica la presència d'un vall i d'un portal en algunes afrontacions de finques.

La zona rústica del terme de Valls

A principis del segle XV la xarxa de camins medievals ja era molt extensa. Són camins que, en gran part, encara existeixen en l'actualitat, convertits en carrers, carreteres o que encara conserven la tipologia de camí. Així en els llibres d'estimes, a més dels que hem anotat abans, també trobem, entre altres, els camins de *Mas de Mulets*, de *Fons caldes*, de Vilafranca a Montblanc, de Prenafeta, de Figuerola, del Pont (d'Armentera), de Santes Creus, el camí Nou, el dels Fontanals, el del molí Gatell, de la Granja de Doldellops, el del Brugar o el de les *Franquees* (que ja trobem com a Franqueses el 1445). En molts casos es limitaven a indicar que la finca afrontava amb un camí o camí públic.

Un dels camins és el de les Honors, força referenciat, però en diversos indrets del terme municipal, com ara el coll d'en Martí, l'hort del Carme, la Pedrera, la Plana d'en Berga, el Castell, Ruanes o el Fornàç (Fornàs). En realitat es tractava d'una sèrie de camins que conduïen als diferents honors, o sigui als masos i petits feus de cavalleria, que estaven repartits pel terme, especialment a la zona de Palau de Reig, de Ruanes i de les Cavalleries.

A tall d'exemple, altres elements toponímics que ens apareixen són:

Noms de partides o de paratges del terme: Fornàç, Freixe, la Plana d'en Berga, Palau de Reig, els Fontanals, la Verneda, Rosanes, les Parellades, el Paborde, Spinaversa, Brugar, la Talaia, Cavayalls, les Comes, la Farrera, les Franqueses, la Cabana, el Claperoll, Vergòç, la Pedrera, la plana de Vallmoll, la plana dels Pous, la plana del Francolí (la partida de la Serra), el Bou Roig, les Morteres (afronta amb el terme de Vallmoll), la Coma d'en Solé, el camp d'en Guansent, Pandegoy (la zona del Pont de Goi i la Martinenquera), el puig d'Espinavessa, coll dels Sants (al camí de Picamoixons) i l'entreforc del camí de Montblanc.

Molins: molí Gatell, molí de Castellgalí, molí blader i draper d'en Guillem de Bas, molí d'Adrover, molí draper del casal d'Espinaversa, molí del Cabiscol i el molí olier d'en Pere Comí (al carrer de la Vilafranca).

Masos: de Conilera, de Marins, de Balcebre, d'en Clergue, d'en Çalada, d'en Ribes, d'en Ministroll, d'en Cabot, d'en Pocurull, de Castellgalí, de Marçal, de n'Adrover, d'en Nabot, d'en Voltor, d'en Mulets, d'en Ripoll, d'en Spaer, de Gavalrà, d'Alamany d'Alguer i d'Armengol.

Torrents: de la Bova (que incloïa el tram del torrent del pont d'en Cabrer), el torrent de la Mola (del Sant Pou), el torrent del Castlar (del qual en formaven part els trams del torrent del coll d'en Martí i del torrent del Carme), el torrent del Pla, torrent

del pont de na Pellicera (el del Titit), torrent del mas d'en Cabot, torrent de la Farrera, torrent de les Faldes, rasa de la Canal i rasa dels Capellans.

Fonts documentals

ARXIU:

Llibre d'estimes de 1378. Document dipositat a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp, de Valls. Fons: Municipal de Valls. Secció: Hisenda. Sèrie: Fiscalitat. Subsèrie: Estimes. Reg. 2117.

Llibre d'estimes de 1402. Document dipositat a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp, de Valls. Fons: Municipal de Vall. Secció: Hisenda. Sèrie: Fiscalitat. Subsèrie: Estimes. Reg. 2120.

Llibre d'estimes de 1445. Document dipositat a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp, de Valls. Fons: Municipal de Valls. Secció: Hisenda. Sèrie: Fiscalitat. Subsèrie: Estimes. Reg. 2125.

BIBLIOGRAFIA:

AMIGÓ ANGLÈS, Ramon (1999): *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

JASSANS, Miquel S. i SELFA, Moisés (2015): *Onomàstica de Valls i els seus agregats de Fontscaldes, Masmulets i Picamoixons*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica.

MORELLÓ BAGET, Jordi (1999): «Les estimes de 1378: Consideracions sobre la població fiscal de Valls», *Historia et Documenta*, núm. 5. Valls: Arxiu Històric Comarcal de Valls.

———. (2001): *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona. Reus i Valls, segles S. XIV-XV*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i Institució Milà i Fontanals.

MORELLÓ BAGET, Jordi; MURILLO GALIMANY, Francesc i PAPELL TARDIU, Joan (2006): *Valls i la seva història. Edat mitjana: Del buit a la plenitud*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

MURILLO GALIMANY, Francesc (2004): «Els noms dels carrers de Valls al llarg de la història (I)», *Cultura*, núm. 646. Valls: AAEET.

PIÑAS MERCADÉ, Josep (1967): «Bosqueigs històrics sobre l'agricultura vallenga», *Monografies Vallengues*. Vol. 1. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

SECALL GÜELL, Gabriel (1985): «Els camins rals medievals i les creus de terme de Valls», *Monografies Vallengues*. Vol. 3. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

RIUS JOVÉ, Jordi (1997): *Aproximació a la història i a la toponímia de Picamoixons*. Valls: Cossetània Edicions.